

ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการแก้ไขปัญหา

เสาส่งไฟฟ้าแรงสูง ช่วงปี พ.ศ. 2554–2562

ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

Social Movement on the Resolutions About

the High Voltage Pole Between 2011–2019

in Mueang District, Udonthani Province

วรวิทย์ จ้างอนนาค^{1*}

Worrawoot Jumlongnark^{1*}

¹ วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม จังหวัดมหาสารคาม 44150

¹ College of Politics and Governance, Mahasarakham University, Mahasarakham 44150

*Corresponding author: worrawoot.j@msu.ac.th

Received: February 16, 2023; Revised: April 25, 2023; Accepted: May 25, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีความมุ่งหมายที่จะศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการแก้ไข ปัญหาเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงช่วงปี พ.ศ. 2554–2562 ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานีซึ่งส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในพื้นที่ โดยเฉพาะการถูกไล่รื้อพื้นที่ทำกิน โดยใช้วิธีการศึกษาแบบการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้เครื่องมือในการศึกษาโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกและการวิเคราะห์เอกสาร ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการขับเคลื่อนของกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ตามแนวทฤษฎีการระดมทรัพยากร (RM) และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง มีดังนี้ 1) มีการใช้ยุทธวิธีของการต่อต้านของประชาชนต่อการเข้ามาของเจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตโดยตรง การใช้กฎหมาย การสร้างเครือข่าย 2) นับแต่มีการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช. เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ.2557 เป็นต้นมา ประเทศไทยก็ต้องตกอยู่ภายใต้ระบอบอำนาจนิยม

ซึ่งทำให้เกิดการปิดกั้นการเคลื่อนไหวกและการแสดงออกทางการเมือง ข้อเสนอแนะจากผู้ศึกษาได้แก่ จะต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเรียกร้องผลักดันในการให้รัฐบาล คสช. คำนวณจอบิตโดยให้กับประชาชนให้เร็วที่สุด ให้มีการเลือกตั้งเพื่อให้มีผู้แทนที่มาจากประชาชน และการนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดกติกาที่เป็นธรรม และต้องมีการจัดตั้งเป็นองค์กรของภาคประชาชนที่เข้มแข็ง เนื่องจากเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในการดำเนินการต่อสู้เรียกร้องให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม โครงสร้างโอกาสทางการเมือง
การระดมทรัพยากร

Abstract

This research aims to study the social movement on the resolutions about the high voltage pole in Mueang District between 2011–2019, Udonthani Province which affects the local people in the area especially being evicted from cultivating areas. This is qualitative research by using in-depth interviews and documentary research as tools of the study. Guidelines for the conduct of villagers' committees affected by the high voltage transmission line (NCPO) in accordance with the Resource Mobilization theory (RM) and the political opportunity structure analysis, the results of the research show that. 1) The villagers use direct anti-EGAT Officer personnel tactics, use the law and build a network to compete with the state agencies. 2) Since the coup of the National Council for Peace and Order (NCPO) occurred on 22 May 2014, Thailand has come under an authoritarian regime which caused the blocking of popular movement and political expression. The researcher suggestion is that there must be a network of popular cooperation in urging the NCPO government to restore sovereignty to the people. Elections should be representatives from the people and lead to constitution amendments and must establish social movement as a strong organization. This is because it is very necessary to carry out the struggle to be effective.

Keywords: Electricity Trading, Energy Security, Cooperation of the Country in the Region

บทนำ

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เกี่ยวกับการสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงที่ซื้อไฟฟ้ามาจากประเทศลาวแล้วนำกระแสไฟฟ้าเข้ามาในประเทศไทยผ่านสายส่งไฟฟ้าแรงสูงได้ส่งผลกระทบต่อชาวบ้านในหลายพื้นที่ เช่น จังหวัดอุดรธานี จังหวัดเลย จังหวัดร้อยเอ็ด โดยเฉพาะการถูกไล่รื้อที่ทำกิน และนำไปสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูง (เดชา คำเบาเมือง, 2551; เดชา คำเบาเมือง, 2554; สำนักข่าวชายขอบ, 2557) ข้อกังวลดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของ Johansen (2004) ที่ได้เสนอว่า กระแสไฟฟ้าที่ส่งมาจากเสาไฟฟ้าแรงสูง มีโอกาสทำให้เกิดโรคมะเร็ง โรคจากระบบประสาทส่วนกลาง และโรคหัวใจ และการศึกษาขององค์การอนามัยโลก (WHO) ก็ยืนยันผลการศึกษาว่ากระแสไฟฟ้าแรงสูงมีผลกระทบต่อสุขภาพของคนที่อยู่ใกล้บริเวณนั้น (World Health Organization & International Programme on Chemical Safety, 1993) นอกจากนี้ ปัญหาความขัดแย้งดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อทั้งในชุมชนชาวบ้านเองและผลประโยชน์ รวมทั้งเป้าหมายของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตที่ต้องการนำกระแสไฟฟ้าเพื่อเข้ามาใช้พัฒนา เศรษฐกิจและเสริมสร้างความมั่นคงให้กับระบบพลังงานไฟฟ้าของไทยโดยเฉพาะพื้นที่ในภาคอีสาน

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้านข้างต้นก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งตามมา เช่น ในพื้นที่ของจังหวัดอุดรธานีนั้น ได้มีเสียงเพรียกหาความยุติธรรม... กรณีชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (เดชา คำเบาเมือง, 2554) ที่เริ่มต้นเกิดขึ้นจากเหตุการณ์ที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ได้นำกำลังตำรวจจำนวนมากกว่า 100 นาย ภายในจังหวัดอุดรธานี บุกรุกเข้าสายและจับกุมกลุ่มชาวบ้าน และนักศึกษา จำนวน 15 คน ที่ร่วมกันคัดค้านการก่อสร้างเสาไฟฟ้าแรงสูงขนาด 500 กิโลโวลต์ (kv) ในโครงการน้ำพอง 2-อุดรธานี 3 บริเวณแปลงนาของนายสง่า บุญไวยรัตน์ ชาวบ้านเหล่ากล้วย หมู่ที่ 3 ต. เสอเพลอ อ.กุมภวาปี จ.อุดรธานี เมื่อวันที่ 27 พฤษภาคม พ.ศ. 2554 ซึ่งชาวบ้านและนักศึกษา 15 คน ในขณะนั้นถูกแจ้งข้อหาขัดขวางการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงาน ตามพระราชบัญญัติประกอบกิจการพลังงาน พ.ศ. 2550 ต้องระวางโทษ จำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือปรับไม่เกิน 1 ล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (เดชา คำเบาเมือง, 2554) ซึ่งปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้นช่วงปีนั้นปัจจุบันก็ยังไม่ได้ข้อสรุปว่าการแก้ไขปัญหามีขึ้นได้อย่างไร เพราะต่างฝ่ายก็มีเหตุผลของตนเองในการดำเนินการ

ผลกระทบของโครงการดังกล่าวที่ก่อให้เกิดประเด็นปัญหาหลายประเด็น เช่น การดำเนินโครงการดังกล่าวขาดการสื่อสารให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร การทำประชาพิจารณาโครงการไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมจากประชาชนอย่างแท้จริง มีการให้ค่าชดเชยที่ชาวบ้านเห็นว่ายังไม่เป็นธรรม และการที่ชาวบ้านเห็นว่าเป็นการละเมิดสิทธิชุมชนและรัฐธรรมนูญเป็นต้น แต่โดยผลกระทบที่เจาะจงด้านปัญหาที่เกิดขึ้นที่สุดได้แก่ การที่ชาวบ้านต้องการปกป้องสิทธิในที่ดินของตนเอง เพื่อเป็นที่อยู่อาศัยและทำมาหากินต่อไป และสิทธิที่จะได้รับค่าชดเชยจากรัฐอย่างเหมาะสม ดังนั้น การต่อสู้เรียกร้องเพื่อความเป็นธรรมของชาวบ้านโดยการใช้กลยุทธ์และวิธีการที่ถูกต้อง โดยเฉพาะบทบาทของคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ซึ่งยังคงมีการขับเคลื่อนและต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมในกรณีเดียวกันในพื้นที่ต่างๆด้วย เช่น การต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านจังหวัดเลยที่ต่อต้าน กฟผ. ในการก่อสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงเชื่อมเขื่อนไชยะบุรี ในปี พ.ศ.2557 (สำนักข่าวชายขอบ, 2557) ถึงแม้จะไม่สามารถดำเนินการได้อย่างครบถ้วนเต็มรูปแบบ แต่อย่างน้อยชาวบ้านก็สามารถคาดหวังถึงการได้รับความชดเชยที่เป็นธรรม และไม่รู้สึกรังเกียจการถูกเอาเปรียบที่มากเกินไป ผู้วิจัยจึงเสนอการศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในการแก้ไขปัญหาเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี เพื่อที่จะเป็นตัวอย่างการขับเคลื่อนการแก้ไขปัญหาของชาวบ้านในกรณีนี้และอาจจะเป็นต้นแบบสำคัญในการต่อสู้เรียกร้องสิทธิในประเด็นปัญหาดังกล่าวคลึงกันในพื้นที่อื่นๆอีกด้วย

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาของเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้อยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรฯ ในช่วงปี พ.ศ. 2554–2562
2. เพื่อศึกษาวิธีการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในแก้ไขปัญหาเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี
3. เพื่อเสนอแนะวิธีการแก้ไขปัญหาผลกระทบที่เกิดขึ้นกับชาวบ้าน

วิธีการศึกษา

งานวิจัยนี้มีลักษณะเป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้วิธีการวิจัยในเชิงการวิจัยเอกสาร (Documentary research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นวิธีหลักในการวิจัย การวิจัยเอกสารจะใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลเอกสารจากหลายแหล่ง เช่น หนังสือพิมพ์ออนไลน์ บทความวิชาการ และงานวิจัย มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และประมวลผลและนำเสนอภายใต้กรอบความคิดการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunity structure analysis) ประกอบการใช้ข้อมูลจากพื้นที่ โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกตัวแทนของกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) จำนวน 3 คนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการดังกล่าว และสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สมาคมคุ้มครองผู้บริโภค จ. ขอนแก่น 1 คน ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการให้คำปรึกษาและช่วยเหลือชาวบ้านทางด้านกฎหมาย เจ้าหน้าที่ศูนย์สื่อชุมชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (คสธ.) 1 คน และที่ปรึกษากลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อุตรธานี 1 คน ผู้ซึ่งมีบทบาทในการช่วยเหลือชาวบ้านในการเคลื่อนไหวเรียกร้องความเป็นธรรมและรวมไปถึงการศึกษาวิจัยเชิงเอกสารนำมาวิเคราะห์ รวบรวม และเรียบเรียง เพื่อให้เห็นรูปแบบและการขับเคลื่อนของการเรียกร้องความเป็นธรรมของชาวบ้านได้ชัดเจนขึ้น

การศึกษาการขับเคลื่อนของคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากเสาส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ในฐานะที่เป็นกรรวมกลุ่มของชาวบ้านในการแก้ไขปัญหากรณีเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงที่มีผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น บทบาทของคณะกรรมการดังกล่าว ก็มีลักษณะเป็น ขบวนการทางสังคม (Social movement) รูปแบบหนึ่งที่ต้องการที่จะเรียกร้องและปกป้องผลประโยชน์ของชุมชน ตามนิยามของ McCarthy and Zald (1977) ขบวนการทางสังคม คือ กลุ่มของความคิดเห็นและความเชื่อของประชาชนจำนวนหนึ่งซึ่งเป็นตัวแทนของความต้อการในการเปลี่ยนแปลงองค์ประกอบของโครงสร้างบางอย่างทางสังคมและ/หรือ การก่อให้เกิดประโยชน์แก่สังคม ดังนั้นการขับเคลื่อนของขบวนการดังกล่าวต้องมีการวิเคราะห์ปัจจัยทางโครงสร้างทางการเมือง และการพิจารณาเรื่องทรัพยากรในการขับเคลื่อน ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้กรอบแนวคิด 2 แนวคิดในการประกอบการวิเคราะห์การขับเคลื่อนของกลุ่มดังกล่าว ได้แก่ กรอบความคิดการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunity structure analysis) ดังนี้

1. การระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) เป็นการวิเคราะห์การใช้ทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อใช้สร้างความเข้มแข็งให้กับขบวนการต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้าน ทรัพยากรต่าง ๆ ได้แก่ เงินทุน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ เทคโนโลยี เป็นต้น (McCarthy & Zald, 1977) ซึ่งชาวบ้านสามารถใช้ทรัพยากรดังกล่าวในการต่อสู้แข่งขันเพื่อให้ได้มาซึ่งการปกป้องสิทธิและผลประโยชน์ของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากโครงการพัฒนาของรัฐ

2. การวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunity structure analysis) ปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางการเมืองเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สำคัญในการวิเคราะห์ความสำเร็จและล้มเหลวของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน ถ้าโครงสร้างทางการเมืองเป็นระบบเปิด ซึ่งหมายถึง การปกครองประเทศในระบบประชาธิปไตยและมีการใช้หลักนิติธรรม (Rule of law) ประชาชนก็สามารถใช้โครงสร้างและองค์การทางการเมืองและกฎหมายในระบบเพื่อต่อสู้สิทธิและผลประโยชน์ของตนเองได้ง่าย แต่ถ้าเป็นระบบปิด เช่น การปกครองในระบบอำนาจนิยม ซึ่งโครงสร้างและองค์การทางการเมืองและกฎหมายไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านดำเนินการได้ยากลำบากขึ้น (Kitschelt, 1986) ดังนั้นการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมืองจะช่วยเสริมในการวิเคราะห์การระดมทรัพยากรในการเรียกร้องของชาวบ้านด้วย

ดังนั้น การนำกรอบแนวคิดมาใช้กับงานวิจัยชิ้นนี้ ก็คือ การวิเคราะห์การรวมกลุ่มเป็นคณะกรรมการชาวบ้านได้รับผลกระทบจากเสาส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ในฐานะที่เป็นตัวแทนของชาวบ้านที่ได้รับความเดือดร้อนจากกรณีเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงที่มีผลต่อความเป็นอยู่ของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น โดยการพิจารณาว่ากลุ่มคณะกรรมการดังกล่าวมีการขับเคลื่อนกลุ่มอย่างไร และมีการระดมทรัพยากร เช่น เงินทุน ข้อมูลข่าวสาร ความรู้ เทคโนโลยี เป็นต้น ในการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับชุมชนในท้องถิ่นอย่างไรบ้าง และอีกด้านหนึ่งก็คือ การพิจารณาโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ที่จะเป็นปัจจัยในการหนุนเสริมให้การขับเคลื่อนของคณะกรรมการฯ ได้ประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น ก็จะพิจารณาว่าคณะกรรมการฯ เหล่านั้น มีการวิเคราะห์โครงการโอกาสทางการเมืองเหล่านั้นอย่างไร มีการใช้ประโยชน์จากโครงสร้างโอกาสทางการเมืองในการขับเคลื่อนหรือเคลื่อนไหวเรียกร้องของกลุ่มหรือไม่ เป็นต้น

ผลการศึกษา

1. สภาพปัญหาของเสาสูงไฟฟ้าแรงสูงในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

การพิจารณาสภาพปัญหาหาของเสาสูงไฟฟ้าแรงสูงซึ่งได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนทั้งทางด้านวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการประกอบอาชีพในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี จำเป็นจะต้องพิจารณาสาเหตุเบื้องหลังของการเกิดปรากฏการณ์ดังกล่าว ซึ่งผู้ศึกษาได้นำเสนอที่มาของสภาพปัญหา 3 ประการดังต่อไปนี้

1.1 นโยบายการซื้อขายกระแสไฟฟ้าจากประเทศเพื่อนบ้าน (ลาว)

ประเทศไทยมีการขยายตัวทางเศรษฐกิจมาเป็นลำดับในระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ส่งผลทำให้เกิดความต้องการในการใช้กระแสไฟฟ้าเพิ่มมากขึ้น ในขณะที่รัฐบาลไม่สามารถสร้างเขื่อน หรือ โรงผลิตไฟฟ้าขนาดใหญ่ได้ภายในประเทศ เนื่องจากถูกต่อต้านจากคนในพื้นที่ที่มีความกังวลเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคอีสานของประเทศไทย (ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2540) ซึ่งปรากฏเหตุการณ์ความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานรัฐกับชาวบ้านในการสร้างโครงการผลิตกระแสไฟฟ้าเพื่อใช้กับพื้นที่อุตสาหกรรมและครัวเรือน ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงมีนโยบายส่งเสริมให้มีการหาช่องทางในการแสวงหาพลังงานไฟฟ้าจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ประเทศลาว ซึ่งมีภูมิประเทศติดกับประเทศไทย ในบริเวณพื้นที่ภาคอีสาน ประเทศลาวยังมีความได้เปรียบในแง่ภูมิประเทศ ซึ่งมีภูเขาสูงและมีแม่น้ำตามธรรมชาติไหลผ่านภายในประเทศหลายสาย โดยเฉพาะแม่น้ำโขง ซึ่งเป็นแม่น้ำสายสำคัญที่หล่อเลี้ยงผู้คนที่ย้ายมาตั้งถิ่นฐานในลาว ประเทศลาวจึงได้ใช้ข้อได้เปรียบนี้ในการสร้างเขื่อนกั้นแม่น้ำเพื่อผลิตกระแสไฟฟ้า โดยอาศัยนักลงทุนจากต่างประเทศ รวมทั้งนักลงทุนในประเทศไทย เข้าไปลงทุนสร้างเขื่อนเพื่อผลิตไฟฟ้าเพื่อนำเข้ามาจำหน่ายในประเทศไทย ยกตัวอย่างเช่น การก่อสร้างโครงการโรงไฟฟ้า Theun Hinboun ซึ่งเป็นโครงการไฟฟ้าพลังน้ำที่มีกำลังการผลิตติดตั้ง 210 เมกะวัตต์ โดยมีบริษัทผู้ร่วมลงทุนสามราย ได้แก่ Electricite du Lao (EdL) ซึ่งเป็นรัฐวิสาหกิจของลาว Nordic Hydropower AB ของนอร์เวย์ (เป็นเจ้าของโดย Stakraft SF) และ GMS Bolisat Limited บริษัทเอกชนชั้นนำของประเทศไทย ในปี พ.ศ. 2539 การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (EGAT) และทั้งสามบริษัทดังกล่าวได้ลงนามในสัญญาซื้อขายไฟฟ้าที่จะอนุญาตให้ส่งไฟฟ้าจากประเทศลาวมายังประเทศไทย ในปี 2541 (Katus, Suhardiman, & Senaratna Sellamutu, 2016)

ความจริงแล้ว แนวคิดในการซื้อขายพลังงานระหว่างประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารพัฒนาแห่งเอเชีย (ADB) ซึ่งสนับสนุนให้มีการซื้อขายแลกเปลี่ยนพลังงานระหว่างกันในกลุ่มภูมิภาค โดยอาศัยข้อได้เปรียบที่แต่ละประเทศมี (ADB, 2013) ปัจจุบันนี้ประเทศในกลุ่มอินโดจีน ได้มีการดำเนินโครงการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงระบบสายส่งไฟฟ้าและการซื้อขายไฟฟ้าระหว่างกัน ซึ่งเมื่อโครงการดังกล่าวดำเนินการแล้วเสร็จ กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการดังกล่าวเชื่อว่าจะช่วยลดต้นทุนการผลิต ลดผลกระทบจากภาวะเรือนกระจก รวมไปถึงก่อให้เกิดรายได้ ส่งผลดีต่อการขยายตัวทางการค้า การพัฒนาเศรษฐกิจของอนุภูมิภาคด้วย (สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน, 2566)

1.2 ระบบสายส่งไฟฟ้าที่ข้ามผ่านประเทศไทย

เมื่อมีการซื้อขายกระแสไฟฟ้าระหว่างประเทศไทยกับประเทศลาว รัฐบาลไทยจึงมีความจำเป็นในการลงทุนโครงการก่อสร้างเสาและวางแนวสายไฟฟ้าแรงสูง ขนาด 500 kv จากสถานีไฟฟ้าอ้อยน้ำพอง 2 (จ.ขอนแก่น) ไปยังสถานีไฟฟ้าอ้อยอุตรธานี 3 โดยเชื่อมโยงระบบมาจากการรับซื้อไฟฟ้าในประเทศลาว คือ สายส่งไฟฟ้า 500 kv ชัยแดน (บริเวณ จ.หนองคาย) – อุตรธานี 3 และเชื่อมต่อไปยังน้ำพอง 2 – ชัยภูมิ 2 – ท่าตะโก (จ.นครสวรรค์) ซึ่งการก่อสร้างสายส่งไฟฟ้านี้อยู่ในโครงการขยายระบบส่งไฟฟ้า ระยะที่ 11 มีระยะเวลาดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2550 – 2554 โดย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย เป็นผู้ดำเนินโครงการ (เดชา คำเบาเมือง, 2554)

โครงการก่อสร้างสายส่งไฟฟ้าของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ในแนวนี้มีความยาวทั้งสิ้นประมาณ 86.8 กิโลเมตร พาดผ่านพื้นที่ 15 ตำบล 8 อำเภอ ของจังหวัดขอนแก่น และอุตรธานี มีจำนวนเสาส่งทั้งหมด 210 ต้น มีที่ดินได้รับผลกระทบจำนวน 1,167 แปลง ในพื้นที่ ต.เสอเพลอ อ.กุมภวาปี และ ต.หนองไผ่ อ.เมือง จ.อุตรธานี โดยชาวบ้านใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อการปลูกข้าว เป็นระยะเวลาหลายชั่วอายุคน และเมื่อมีการสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงในพื้นที่ของชาวบ้านแล้ว ทำให้พื้นที่บางส่วนไม่สามารถเพาะปลูกได้ และมีความกังวลถึงผลกระทบต่อสุขภาพของชาวบ้าน เมื่อช่วงเดือนตุลาคม ปี พ.ศ. 2552 กลุ่มชาวบ้านรวมกันในนาม “คณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) จำนวน 55 รายได้ยื่นฟ้องต่อศาลปกครองขอนแก่น (ต่อมาได้ดำเนินการโอนคดีมาศาลปกครองอุตรธานี) เพื่อขอให้ศาลวินิจฉัยใน 2 ประเด็นหลัก ได้แก่ 1) พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2511 ขัดกับหลักการมีส่วนร่วมตามรัฐธรรมนูญหรือไม่

เนื่องจากการประกาศแนวสายส่งไฟฟ้า ชาวบ้านไม่ได้มีส่วนร่วมโดยเฉพาะการมีส่วนร่วมของประชาชนซึ่งเป็นเจ้าของที่ดิน ต่อการตัดสินใจที่จะเอาหรือไม่เอาโครงการ แต่การประกาศแนวสายส่งไฟฟ้าพระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ปี พ.ศ. 2511 นั้นเป็นเพียงแค่การแจ้งให้เจ้าของที่ดินรับทราบว่าจะมีการดำเนินการผ่านพื้นที่บริเวณนี้ ถึงประชาชนในพื้นที่ที่เดือดร้อนจะมีการคัดค้าน ไม่เห็นด้วย แต่ กพฟ. ก็จะดำเนินการต่อไป ประเด็นรอง 2) ขอให้ศาลมีคำสั่งเพิกถอนแนวสายส่งไฟฟ้าที่พาดผ่านที่ดินของชาวบ้าน จำนวน 55 ราย เพราะการประกาศแนวสายส่งไฟฟ้าในแนวนี้เป็นประกาศที่มีชอบ ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนตามรัฐธรรมนูญ (เดชา คำเบาเมือง, 2554)

1.3 การปะทะกันระหว่างชาวบ้านและการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย

ในวันที่ 15 มีนาคม พ.ศ.2554 เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กพฟ.) ได้ลงพื้นที่อุดรธานี ขอเจรจาชาวบ้านวางสายไฟฟ้าแรงสูง 500 กิโลโวลต์ รองรับไฟที่จะซื้อจากลาว โดยมีเจ้าหน้าที่จากการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กพฟ.) ได้เข้าไปในพื้นที่หมู่บ้านแมนนท์ หมู่ 2 ต.หนองไผ่ อ.เมือง จ.อุดรธานี เพื่อขอเข้าเจรจากับนายบุญเลี้ยง โยทะกา กลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ซึ่งการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจะดำเนินการก่อสร้างเสาส่งไฟฟ้าและวางแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง ขนาด 500 กิโลโวลต์ น้ำพอง 2 – อุดรธานี 3 ผ่านที่ดินเรือกสวนไร่นาของชาวบ้าน เพื่อรองรับไฟฟ้าที่ไทยจะรับซื้อจากเขื่อนน้ำจันทน์ ประเทศลาว (เดชา คำเบาเมือง, 2554)

ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูงท่านหนึ่ง (ไม่ประสงค์ออกนาม) ให้ข้อมูลว่า “การดำเนินการของเจ้าหน้าที่ กพฟ. ไม่ได้แจ้งให้ชาวบ้านเจ้าของที่ดินให้รู้ล่วงหน้า เมื่อมาถึงก็ใช้รถกระบะขับเข้ามาในพื้นที่ของตนเอง จนตนเองต้องออกไปยืนขัดขวางกั้นรถกระบะ เข้ามาในพื้นที่ของตน”(ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ (E2), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563)

เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยประมาณ 10 คน ได้ใช้รถกระบะจำนวน 3 คัน เป็นยานพาหนะ โดยมี 1 คันคอยทำหน้าที่จุดดูแลลาดเอา ที่บริเวณปากทางเลี้ยวเข้าซอยพื้นที่นาของนายบุญเลี้ยง โยทะกา มีรถอีก 2 คัน ได้ขับเข้าไปจอดอยู่บริเวณริมถนนตรงข้ามที่ดินของนายบุญเลี้ยง หลังจากนั้นเจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยจำนวน 7 คน ได้เดินเข้าไปบริเวณที่ดินของนายบุญเลี้ยง เพื่อขอพูดคุยเจรจาด้วย นายบุญ

เลี้ยง จึงเดินออกไปพร้อมบอกให้เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยหยุดเข้ามาในพื้นที่ของตนเอง (ประชาไท, 2554)

กลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ได้ทำการฟ้องคดีขอเพิกถอนการก่อสร้างแนวสายส่งไฟฟ้าดังกล่าว ต่อศาลปกครองขอนแก่น ต่อมาได้โอนคดีจากศาลปกครองขอนแก่นมายังศาลปกครองอุดรธานี แต่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทยได้ทำหนังสือมาแจ้งกลุ่มชาวบ้าน จำนวน 10 ราย ที่ถูกเสไฟฟ้าว่าจะลงมาทำการก่อสร้างเสา โดยจะเริ่มเข้ามาดำเนินการตั้งแต่วันที่ 17 มีนาคม พ.ศ.2554 (ประชาไท, 2554)

2. แนวทางการขับเคลื่อนของกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ตามแนวทฤษฎีการระดมทรัพยากร (RM) และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง มีดังนี้

2.1 ทฤษฎีการระดมทรัพยากร

การดำเนินงานของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงเพื่อต่อสู้เรียกร้องในสิ่งที่ตนเองได้สูญเสียไป ได้แก่ ที่ดิน และที่พักอาศัยที่ต้องถูกเวนคืนเพื่อนำไปใช้สร้างเสาไฟฟ้า ทำให้ขาดโอกาสในการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ดังกล่าว แนวทางของทฤษฎีระดมทรัพยากร โดยกระบวนการต่อสู้เรียกร้องดังกล่าวได้ดำเนินการหลากหลายวิธี ซึ่งผู้วิจัยได้ประมวลออกมาได้ดังต่อไปนี้

2.1.1 การต่อต้านการเข้ามาของเจ้าหน้าที่โดยตรง โดยตั้งแต่ชาวบ้านได้ทราบข่าวการเข้ามาของเจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิต ชาวบ้านก็ดำเนินการต่อต้านมาโดยตลอด โดยการใช้ร่างกายในการกีดขวางการเข้ามาดำเนินการของอุปกรณ์การก่อสร้างอุปกรณ์หนัก เช่น รถตักดินแบ็คโฮล การขึ้นป้ายประท้วงการเข้ามาของเจ้าหน้าที่ กฟผ.

2.1.2 กลุ่มชาวบ้านได้ใช้วิธีตามกฎหมายในการฟ้องร้องต่อศาลปกครองเพื่อให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตยุติการดำเนินการดังกล่าว โดยได้รับความช่วยเหลือ จากสมาคมคุ้มครองผู้บริโภค จังหวัดขอนแก่น ช่วยให้คำแนะนำในเรื่องประเด็นการฟ้องร้องและข้อกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติข้อมูลข่าวสารของราชการ พ.ศ. 2540 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 และ พระราชบัญญัติการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2511

2.1.3 กลุ่มชาวบ้านได้สร้างเครือข่ายของการต่อสู้โดยรวมมือกับกลุ่มนักวิชาการและนักศึกษาจำนวนหนึ่งเพื่อร่วมมือในการสร้างแรงกดดันกับเจ้าหน้าที่ โดยเฉพาะกลุ่มนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่นได้มีส่วนร่วมขัดขวางการเข้ามาขุดดินเพื่อสร้างเสาไฟฟ้าแรงสูงกับชาวบ้าน จนต้องถูกดำเนินคดีหลายคน

2.1.4 กลุ่มชาวบ้านได้ใช้ช่องทางสื่อด้านสิ่งแวดล้อมและชุมชนในการเผยแพร่ข่าวสารต่าง ๆ โดยเฉพาะนักข่าวพลเมือง ในเว็บไซต์ประชาไท และศูนย์สื่อชุมชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรม (ศสธ.) ซึ่งจะเป็นแหล่งในการเผยแพร่เหตุการณ์ให้บุคคลภายนอกได้รับรู้

กล่าวโดยสรุป กลุ่มขบวนการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คสส.) ได้มีการรวมกลุ่มกันของประชาชนที่เดือดร้อนจากการดำเนินโครงการของรัฐ แต่กลุ่มขบวนการฯ ได้มีการระดมทรัพยากรจากนอกกลุ่มและสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับนอกกลุ่มขบวนการด้วย ไม่ว่าจะเป็นนักกฎหมายเพื่อต่อสู้ฟ้องร้องทางคดี การสร้างเครือข่ายกับนักวิชาการมหาวิทยาลัยขอนแก่นและนักศึกษา และการใช้ช่องทางสื่อของนักข่าวพลเมือง ของเว็บไซต์ประชาไท เป็นต้น นายบุญเลี้ยง โยเทกา แกนนำกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563) ได้กล่าวว่า “ลำพังการต่อสู้ของชาวบ้านเพื่อรักษาที่ดินของตนเองจากการเข้ามายึดครองโดยเจ้าหน้าที่รัฐไม่สามารถทำได้ ต้องอาศัยความช่วยเหลือจากนักกฎหมาย นักวิชาการมาให้คำแนะนำ เพราะชาวบ้านไม่ค่อยมีความรู้เกี่ยวกับข้อกฎหมาย และช่องทางในการต่อสู้ปกป้องสิทธิของตนเอง” นอกจากนี้ แกนนำกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธาณียังกล่าวอีกว่า “การต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมของชาวบ้านต้องอาศัยการประสานความร่วมมือจากหลายภาคส่วน ทั้งผู้ที่มีความรู้ด้านกฎหมาย จากสื่อสารมวลชนเพื่อกระจายข้อมูลข่าวสารให้ประชาชนทั่วไปได้รับรู้ จะเป็นการช่วยกดดันเจ้าหน้าที่ทางอ้อมทำให้การต่อสู้เคลื่อนไหวของชาวบ้านประสบความสำเร็จขึ้น” (แกนนำกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี (E6), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563) แต่อย่างไรก็ตามจุดอ่อนสำคัญของการจัดตั้งขบวนการต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านกลุ่มนี้ ก็คือ ไม่ได้มีการจัดตั้งเป็นองค์กรที่ชัดเจน ขาดการระดมทุนในการจัดตั้ง ทุนในการดำเนินการก็เกิดจากเงินส่วนตัวของชาวบ้าน ทำให้ขาดความต่อเนื่องในการต่อสู้คดี

2.2 การวิเคราะห์โดยใช้แนวคิดโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

การวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political opportunity structure analysis) เป็นการศึกษาปัจจัยทางด้านโครงสร้างทางการเมืองเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดที่สำคัญในการวิเคราะห์ความสำเร็จและล้มเหลวของการเคลื่อนไหวเพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้าน โดยมีเงื่อนไขในการพิจารณา คือ ถ้าโครงสร้างทางการเมืองเป็นระบบเปิด ซึ่งหมายถึง การปกครองประเทศในระบอบประชาธิปไตยและมีการใช้หลักนิติธรรม (Rule of law) ประชาชนก็สามารถใช้โครงสร้างและองค์กรทางการเมืองและกฎหมายในระบบเพื่อต่อสู้สิทธิและผลประโยชน์ของตนเองได้ง่าย แต่ถ้าเป็นระบบปิด เช่นการปกครองในระบอบอำนาจนิยม ซึ่งโครงสร้างและองค์กรทางการเมืองและกฎหมาย ไม่สามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพก็จะทำให้การต่อสู้เพื่อเรียกร้องสิทธิของชาวบ้านดำเนินการได้ยากลำบากขึ้น (Kitschelt, 1986) ดังนั้นการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมืองจะช่วยเสริมในการวิเคราะห์การระดมทรัพยากรในการเรียกร้องของชาวบ้านด้วย

จากกรอบของทฤษฎีการวิเคราะห์โอกาสทางการเมือง ข้างต้น จะพบว่านับแต่มีการรัฐประหารของคณะรักษาความสงบแห่งชาติ หรือ คสช เมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม พ.ศ. 2557 เป็นต้นมา ประเทศไทยก็ต้องตกอยู่ภายใต้ระบอบอำนาจนิยม ซึ่งทำให้เกิดการปิดกั้นการเคลื่อนไหวและการ แสดงออกทางการเมือง ทั้งการเมืองที่เป็นทางการและการเมืองที่ไม่เป็นทางการ กล่าวคือ มีลักษณะโครงสร้างทางการเมืองเป็นระบบปิด ดังนั้นการดำเนินการต่อสู้เรียกร้องสิทธิของชาวบ้านก็จะดำเนินการได้ยากยิ่งขึ้น ให้เกิดการจำกัดสิทธิ เสรีภาพของประชาชนในการแสดงออก และรวมไปถึงการจำกัดบทบาทของสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อสารมวลชนในการทำหน้าที่ต่าง ๆ ในการทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานของรัฐบาล และเสนอเรื่องราวข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้ประชาชนได้รับรู้ การปกครองด้วยระบอบอำนาจนิยม ยังได้ส่งผลต่อการจำกัดการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนต่าง ๆ ทำให้ข้อร้องเรียน และความเดือดร้อนของประชาชนไม่ได้รับการแก้ไข และรวมไปถึงแนวโครงการในการพัฒนาของรัฐต่าง ๆ ก็ได้ดึงภาคประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วม เพราะเนื่องจากรัฐนั้นก็ได้อิทธิพลอำนาจที่ตนเองมีผ่านการรัฐประหาร ดำเนินการตามโครงการต่างๆ ได้ด้วยตนเอง โดยที่ไม่จำเป็นต้องสนใจการตรวจสอบจากภาคสังคม การปิดกั้นการแสดงออกทางการเมืองโดยเฉพาะการรวมกลุ่มชุมนุมประท้วง ทำให้ชาวบ้านต้องเลือกที่จะต่อสู้ตามช่องทางกฎหมาย เช่น การฟ้องร้องต่อศาลปกครอง แต่ก็เป็นจุดอ่อนสำคัญเนื่องจากประชาชนขาดความรู้ทางกฎหมายที่เพียงพอ ทำให้การต่อสู้เป็นไปได้อย่าง

ดังที่ นายปฏิวัติ เฉลิมชาติ (2563: สัมภาษณ์) เจ้าหน้าที่สมาคมคุ้มครองผู้บริโภค จ. ขอนแก่น ได้ให้ความคิดเห็นดังกล่าวว่า “หลังจาก คสช. เข้ามา การเคลื่อนไหวต่อสู้ของภาคประชาชน ก็ทำได้ยากขึ้น เพราะรัฐบาลได้ใช้ มาตรา 44 ตามรัฐธรรมนูญมาออกกฎหมายและกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมการชุมนุมและการเคลื่อนไหวของประชาชน ทำให้ปัญหาของพี่น้องประชาชนไม่ได้รับการดูแลแก้ไข”

ในขณะเดียวกัน แกนนำของกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการไฟฟ้าแรงสูง ก็ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ในกรณีนี้เช่นเดียวกันว่า

“การเข้ามายึดอำนาจทางการเมืองของ คสช. ทำให้การเรียกร้องและเคลื่อนไหวต่อสู้ของชาวบ้าน ทำได้ยากขึ้น เนื่องจากรัฐบาล ได้มีการจัดการอย่างเข้มงวดต่อการชุมนุมประท้วงของขบวนการชาวบ้าน รวมทั้งยังมีเครื่องมือที่สำคัญคือ มาตรา 44 ของรัฐธรรมนูญ ที่ให้อำนาจสิทธิขาดแก่รัฐบาล ทำให้ชาวบ้านไม่กล้าที่จะชุมนุมประท้วง” (ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ (E3), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563) แต่ความเป็นจริงแล้วถึงแม้จะมีกฎหมายเป็นข้อจำกัด แต่ชาวบ้านก็ต้องต่อสู้ขัดขวางการเข้ามาของเจ้าหน้าที่อยู่ดี เพราะต้องปกป้องที่ทำกินของตน และต้องยอมให้เจ้าหน้าที่ดำเนินคดี

จากความเห็นของคนที่เกี่ยวข้องดังกล่าวจะพบว่า โครงสร้างโอกาสทางการเมืองมีผลสำคัญต่อการจำกัดการเคลื่อนไหวของขบวนการภาคประชาชนโดยตรง แต่สิ่งหนึ่งที่ผู้วิจัยมีข้อสงสัยต่อไปก็คือว่า ปัจจัยทางการเมืองมีผลอย่างเดียวกับที่ส่งผลดังกล่าวหรือไม่ หรือมีปัจจัยอื่นที่เกี่ยวข้อง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองกับเศรษฐกิจ และการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาล เนื่องจากโครงการเสไฟฟ้าแรงสูงของรัฐบาลนั้น เป็นการดำเนินการโดย การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหนึ่งในรัฐวิสาหกิจของรัฐบาล ดังนั้นการตัดสินใจในการดำเนินการของหน่วยงานดังกล่าวก็ดี ต่างก็ต้องได้รับการอนุมัติจากรัฐบาล ทั้งนี้การประกอบกิจการของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย ก็ไม่ต่างจากบริษัทเอกชนทั่วไป ก็คือ การมุ่งหวังที่จะได้กำไรจากการดำเนินงาน เพราะฉะนั้นการที่โครงสร้างโอกาสทางการเมืองเป็นแบบอำนาจนิยม ก็จะช่วงหนุนเสริมการดำเนินงานของรัฐวิสาหกิจด้านไฟฟ้าได้เป็นอย่างดี ทำให้การดำเนินการตามนโยบายดังกล่าวสะดวกขึ้น

กล่าวโดยสรุป ปัญหาทางด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง ส่งผลเป็นข้อจำกัดในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเสไฟฟ้าแรงสูงของชาวบ้านในพื้นที่ เพราะมีกฎหมายในยุครัฐบาล คสช. ซึ่งห้ามมิให้มีการชุมนุมทางการเมือง และมีบทลงโทษเมื่อมีการฝ่าฝืน ขณะเดียวกันชาวบ้านก็พยายามใช้การระดมทรัพยากรต่าง ๆ เช่น การใช้สื่อ การใช้ที่ปรึกษา

ทางกฎหมายและการสร้างเครือข่ายกับกลุ่มนักศึกษา ทำให้การเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านเป็นที่รู้จักในสังคมทั่วไปมากขึ้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่าขบวนการชาวบ้านต่อต้านการสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมที่แตกต่างจากขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมอื่น เนื่องจากอยู่ภายใต้บริบทโครงสร้างทางการเมืองที่ไม่ปกติ กล่าวคือ เป็นโครงสร้างการเมืองแบบอำนาจนิยม ทำให้เป็นข้อจำกัดสำคัญในการเคลื่อนไหวเรียกร้อง

อภิปรายและสรุปผล

อภิปรายผล

1. สภาพปัญหาสภาพปัญหาของเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงในอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี

ปัญหาความขัดแย้งระหว่างโครงการพัฒนาของรัฐกับชาวบ้าน มีการดำเนินการมาเป็นระยะเวลายาวนานหลายกรณี ซึ่งทำให้เกิดความคับข้องใจในสังคม และเกิดการกระทบกระทั่งกันของชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนตรี นามจิรโชติและกฤษณา ไวลำรวจ (2561) ที่ได้ศึกษาการจัดการความขัดแย้งของการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ซึ่งก็เป็นความขัดแย้งระหว่างรัฐและชุมชนในท้องถิ่น ซึ่งผลการศึกษาที่พบว่า 1) นโยบายของรัฐบาลในการออกเอกสารสิทธิในที่ดินแต่ละรัฐบาลจะขัดแย้งกับรัฐบาลก่อนหน้า (2) ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการประกาศหาผู้คัดค้าน (3) มีความขัดแย้งด้านเทคนิคในการออกเอกสารสิทธิในที่ดิน (4) ไม่มีการบริหารจัดการข่าวสารเกี่ยวกับ ข้อมูลที่ดินอย่างถูกต้องให้ประชาชนรับรู้ (5) มีการทุจริตในกระบวนการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของ ข้าราชการการเมืองข้าราชการประจำและกลุ่มผู้มีอิทธิพล ทั้งที่เปิดเผยและไม่เปิดเผย โดยคณะผู้ศึกษาได้มีข้อเสนอแนะในการแก้ปัญหาดังต่อไปนี้ได้แก่ (1) รัฐบาลต้องทบทวนนโยบายการออกเอกสารสิทธิในที่ดินของรัฐบาลที่ผ่านมา ก่อนที่จะแถลงนโยบายในด้านนี้ของรัฐบาลปัจจุบัน (2) ปัญหาเรื่องที่ดินเป็นปัญหาเชิงโครงสร้าง ซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังที่รัฐบาลต้องแก้ไข

ปัญหาโครงการสร้างเสาไฟฟ้าแรงสูงทับที่ทำกินของชาวบ้าน ในจังหวัดอุดรธานี ก็เช่นเดียวกัน เป็นประเด็นเกี่ยวกับความต้องการใช้พื้นที่ของรัฐและการปกป้องพื้นที่ทำกินของชาวบ้าน ถึงแม้เจ้าหน้าที่การไฟฟ้าฝ่ายผลิตจะอ้างความชอบธรรมในแง่กฎหมาย แต่ต้องคำนึงหลักสิทธิมนุษยชนของชาวบ้านด้วย ซึ่งจะต้องมีวิธีการที่รัฐบาลกับชาวบ้านจะต้องหาทางแก้ไข ปัญหา เพื่อจะทำให้รัฐบาลไม่สูญเสียความชอบในการโครงการพัฒนาของรัฐและทำให้เกิด

ความไว้วางใจให้แก่ประชาชนและทำให้โครงการของรัฐสามารถดำเนินไปอย่างราบรื่น และไม่ทำให้ประชาชนในท้องถิ่นเดือดร้อนไปด้วย

2. แนวทางการขับเคลื่อนของกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส.) ตามแนวทฤษฎีการระดมทรัพยากร (RM) และโครงสร้างโอกาสทางการเมือง

การต่อสู้เรียกร้องตามสิทธิของชาวบ้านเป็นการต่อสู้เพื่อรักษาผลประโยชน์ของชุมชนท้องถิ่น จำเป็นต้องอาศัยการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง และการระดมทรัพยากรเพื่อให้การต่อสู้เรียกร้องบรรลุผลสำเร็จ ซึ่งสามารถพิจารณาดังต่อไปนี้

1. โครงสร้างโอกาสทางการเมือง เนื่องจากปัญหาของการเคลื่อนไหวของชาวบ้านที่เดือดร้อนอยู่ในช่วงการปกครองของคณะรัฐประหารในปี พ.ศ.2557 ทำให้การขับเคลื่อนเพื่อต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านนั้นเป็นไปอย่างมีอุปสรรคพอสมควร เนื่องจากโครงสร้างทางการเมืองไม่เปิดให้ใช้เสรีภาพทางการเมือง มีการใช้กฎหมายความมั่นคงในการขู่เชิญชาวบ้าน นอกจากนี้มีปัญหาในขบวนการทางสังคมของกลุ่มชาวบ้านเอง กล่าวคือ กลุ่มชาวบ้านบางคนที่ได้รับประโยชน์ คือ กลุ่มที่ได้รับค่าชดเชยจากเจ้าหน้าที่รัฐ ก็จะออกมาตอบโต้ กับกลุ่มชาวบ้านที่ยังคงคัดค้านโครงการอยู่ทำให้ขบวนการของประชาชนที่คัดค้านโครงการมีการเคลื่อนไหวที่ยากลำบากมากขึ้น

2. ด้านการระดมทรัพยากร การต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านยังมีการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง เนื่องจากการรวมตัวของชาวบ้านอย่างหลวม ๆ ซึ่งการจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในการดำเนินการต่อสู้เรียกร้องให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และจะมีการระดมทรัพยากรได้นั้น ก็ต้องมีการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเครือข่ายอื่นเพื่อเป็นพลังในการประสานความร่วมมือกันในการช่วยเหลือ ดังนั้น หากไม่จัดโครงสร้างให้เกิดการจัดกรอย่างเป็นระบบทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินการอาจจะมีไม่เพียงพอที่จะไปดำเนินการต่อเรียกร้องในระยะยาว และสามารถต่อสู้กับภาครัฐได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ ธนิดา หิรัญคำ (2558) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายยุติธรรมชุมชน กรณีศึกษายุติธรรมชุมชนตำบลบ้านซ้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี ผลการศึกษพบว่า 1) สาเหตุการมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายยุติธรรมชุมชนประกอบด้วย (1.1) การรับรู้และตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง (1.2) การระดมความร่วมมือและถูกชักชวนจากผู้นำชุมชน ในการร่วมกันแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (1.3) การรับรู้ถึง

สิทธิและหน้าที่ต่อชุมชน 2) กระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายยุติธรรมชุมชน ได้แก่ (2.1) การมีส่วนร่วมวิเคราะห์ปัญหาและสาเหตุของปัญหา (2.2) การมีส่วนร่วมในการวางแผน (2.3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินการ (2.4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล 3) ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของการมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายยุติธรรมชุมชน มีดังนี้ (3.1) ด้านการสนับสนุนจากภาครัฐ (3.2) ด้านผู้นำจะต้องเป็นผู้มีความรู้มีประสบการณ์ มีศักยภาพสามารถรวมกลุ่มชาวบ้านเพื่อหาหนทางแก้ไขปัญหา (3.3) ด้านประชาชน และ (3.4) ด้านแรงจูงใจ ที่จะได้รับประโยชน์จากการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการพัฒนา งานศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับงานศึกษาของผู้เขียน ที่สำคัญคือ มองว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนมีส่วนสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นและการทางในการแก้ไขปัญหาสำหรับชาวบ้าน แต่อย่างไรก็ตามงานศึกษาชิ้นนี้ ยังมีบางส่วนที่แตกต่างจากงานศึกษาข้างต้น กล่าวคือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างเครือข่ายยังมีการจัดการยังไม่เป็นระบบ ถึงแม้ชาวบ้านจะรับรู้สิทธิของตนอยู่บ้าง แต่ยังไม่สามารถปรับกระบวนการการเคลื่อนไหวในการต่อสู้และต่อรองกับเจ้าหน้าที่รัฐได้อย่างมากเพียงพอ

สรุปผล

การศึกษาขบวนการเคลื่อนไหวของกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (คชส) เห็นว่าโครงสร้างทางการเมืองยังไม่เปิดโอกาสให้ขบวนการสามารถดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากนัก เนื่องจากอยู่ในโครงสร้างระบอบอำนาจนิยม อีกทั้ง กระดมทรัพยากรก็ยังไม่เต็มที่ โดยเฉพาะชาวบ้านขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมาย และยังมีเครือข่ายอื่นยังช่วยเหลือยังไม่เพียงพอ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปใช้ประโยชน์

1. กระบวนการต่อสู้ของชาวบ้านจะต้องไม่เพียงเป็นการเรียกร้องให้รัฐบาลเข้ามาแก้ไขปัญหาของตนเองเท่านั้น แต่จะต้องมีการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการเรียกร้องผลักดันในการให้รัฐบาล คสช. คืนอำนาจอธิปไตยให้กับประชาชนให้เร็วที่สุด ให้มีการเลือกตั้งเพื่อให้มีผู้แทนที่มาจากประชาชนและการนำไปสู่การแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อกำหนดกฎกติกาที่เป็นธรรม เพื่อสร้างกลไกและเครื่องมือสำคัญให้ประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการของรัฐสามารถที่จะดำเนินการได้ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่ช่วยอำนวยความสะดวกในการดำเนินการของชาวบ้านได้

2. ในการต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมกับหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องเสาสไฟฟ้าแรงสูง นั้นจำเป็นที่ชาวบ้านจะต้องรู้เรื่องกฎหมาย เพื่อไม่ให้เกิดข้อเสียเปรียบกับฝ่ายรัฐบาล ดังนั้น การที่กลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากโครงการเสาสไฟฟ้าแรงสูงจำเป็นต้องดำเนินการ ก็คือ การหาผู้สนับสนุนที่มีความรู้ด้านกฎหมาย หรือ การแสวงหาพันธมิตรที่เป็นทนายอาสาที่อุทิศตัวเพื่อที่จะต่อสู้เพื่อความเป็นธรรมในสังคม การได้คนที่มีความรู้ทางด้านกฎหมายมาช่วยเหลือว่าความ หรือต่อสู้ทางศาล จะเป็นการระดมทรัพยากรอีกรูปแบบหนึ่ง ก็คือ การระดมทรัพยากรด้านความรู้และข้อมูล ซึ่งจะเป็นฐานอำนาจที่ทำให้พลังการขับเคลื่อนการต่อสู้ของชาวบ้านสามารถบรรลุผลได้.

3. การต่อสู้เรียกร้องของชาวบ้านยังมีการดำเนินงานที่ยังไม่เป็นระบบและยังไม่มีการจัดตั้งเป็นองค์กรที่เข้มแข็ง เนื่องจากการรวมตัวของชาวบ้านอย่างหลวม ๆ ซึ่งการจัดตั้งเป็นองค์กรเป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมากในการดำเนินการต่อสู้เรียกร้องให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และจะมีการระดมทรัพยากรได้นั้น ก็ต้องมีการติดต่อสื่อสารกับกลุ่มเครือข่ายอื่นเพื่อเป็นพลังในการประสานความร่วมมือกันในการช่วยเหลือ ดังนั้น หากไม่จัดโครงสร้างให้เกิดการจัดการอย่างเป็นระบบจะทำให้ประสิทธิภาพในการดำเนินการอาจจะไม่เพียงพอที่จะไปดำเนินการต่อสู้เรียกร้องในระยะยาวได้

4. การระดมทรัพยากร ยังหมายถึงการที่ชาวบ้าน ควรจะมีการตั้งกองทุนเพื่อการต่อสู้เรียกร้อง ทั้งการระดมทุนภายในและการขอรับการสนับสนุนจากภายนอก และรวมไปถึงการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (NGOs) ที่มีโครงการหรือความสนใจในการต่อสู้ร่วมกับชาวบ้านซึ่งเป็นผลกระทบจากโครงการของรัฐ การมีทุนการจัดตั้ง ทำให้การต่อสู้ของขบวนการชาวบ้านสามารถดำเนินการไปได้ในระยะยาว และมีทรัพยากรที่จะช่วยเหลือในกรณีที่มีการต่อสู้ทางคดีความที่เกิดจากฝ่ายรัฐ และเป็นขวัญกำลังใจให้กับชาวบ้าน จะได้ไม่รู้สึกโดดเดี่ยวในการต่อสู้

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิธีการเคลื่อนไหวของขบวนการชาวบ้านในการต่อต้านการสร้างเสาส่งไฟฟ้าแรงสูงในพื้นที่ดินของตน จึงอาจจะมีข้อจำกัดตรงที่กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาจะเป็นกลุ่มชาวบ้านในขบวนการที่ได้รับความเดือดร้อน กลุ่มนักวิชาการ และการนักพัฒนาเอกชน ที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาให้กับกลุ่มชาวบ้าน แต่สำหรับการวิจัยในอนาคต อาจจำเป็นต้องเพิ่มข้อมูลจากเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องเพื่อนำข้อมูลมาประมวลผลด้วยจะ

ทำให้พบข้อมูลที่แตกต่างหลากหลายมากขึ้น หรือใช้การประชุมกลุ่มเพื่อให้ทราบข้อมูลจากหลายฝ่าย เพื่อนำไปสู่การหาทางออกร่วมกัน

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจาก เงินงบประมาณรายได้ วิทยาลัยการเมือง การปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม ประจำปี พ.ศ.2562

เอกสารอ้างอิง

- เดชา คำเบาเมือง. (2551). **เปิดรายงาน: กฟผ.นำกำลังเจ้าหน้าที่ตำรวจกว่า 60 นายเข้าไล่ รื้อบ้านชาวบ้าน ใน จ.ร้อยเอ็ด**. from <https://prachatai.com/journal/2008/12/19389>.
- เดชา คำเบาเมือง. (2554). **เสียงเพรียกหาความยุติธรรม... กรณีชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบ จากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูง (1)**. from <https://prachatai.com/journal/2011/06/35287>.
- ธนิศา หิรัญคำ. (2558). **การมีส่วนร่วมของประชาชนในเครือข่ายยุติธรรมชุมชน: กรณีศึกษา ยุติธรรมชุมชนตำบลบ้าน ช้อง อำเภอโพธาราม จังหวัดราชบุรี**. Academic Journal Phranakhon Rajabhat University, 6(2), 314–322.
- ประชาติ. (2554). **นักข่าวพลเมือง: ชาวบ้านไม่ยอมให้ จนท.กฟผ. ปักเสาไฟฟ้าสูงเข้าที่สวนของตน**. from <https://prachatai.com/journal/2011/03/33572>.
- ประภาส ปิ่นตบแต่ง. (2540). **การเมืองของขบวนการทางด้านสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย. (ปริญญาอุษฎฐิบัณฑิต)**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- มนตรี นามจิโรติและกฤษณา ไวรสารวจ. (2561). **การจัดการความขัดแย้งการออกเอกสารสิทธิ ในที่ดินของกรมที่ดินในเขตป่าสงวนแห่งชาติ. วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร**, 2(6), 523–536.
- สำนักข่าวชายขอบ. (2557). **ชาวเลยไวยกฟผ.อุกอาจ ปักหมุดในที่ดินโดยไม่ขออนุญาต เตรียมสร้างระบบสายส่งเชื่อมเขื่อนไชยะบุรี**. from <http://transbordernews.in.th/home/?p=5811>.
- สำนักงานนโยบายและแผนพลังงาน. (2566). **การซื้อขายไฟฟ้าอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง**. from <https://www.eppo.go.th/index.php/th/electricity/plan-aec/mekong-river>.

ADB. (2013). **Assessment of the Greater Mekong Subregion energy sector development: Progress, prospects, and regional investment priorities.**

(Asian Development Bank Ed.). Mandaluyong City, The Philippines: Asian Development Bank.

Johansen, C. (2004). Electromagnetic fields and health effects—epidemiologic studies of cancer, diseases of the central nervous system and arrhythmia-related heart disease.

Scandinavian Journal of Work, Environment & Health, 30(1), 1–30.

Katus, S., Suhardiman, D., & Senaratna Sellamutu, S. (2016). When local power meets hydropower: Reconceptualizing resettlement along the Nam Gnouang River in Laos.

Geoforum, 72, 6–15. doi:10.1016/j.geoforum.2016.03.007.

Kitschelt, H. P. (1986). Political opportunity structures and political protest: Anti-nuclear movements in four democracies. **British journal of political science**, 16(1), 57–85.

McCarthy, J. D., & Zald, M. N. (1977). Resource mobilization and social movements: A partial theory. **American journal of sociology**, 82(6), 1212–1241.

World Health Organization, & International Programme on Chemical Safety. (1993).

Electromagnetic fields (300 Hz to 300 GHz) / published under the joint sponsorship of the United Nations Environment Programme, the International Radiation Protection Association, and the World Health Organization. Geneva: World Health Organization.

รายชื่อผู้ให้สัมภาษณ์

บุญเลี้ยง โยทะกา (E1) แกนนำกลุ่มคณะกรรมการชาวบ้านผู้ได้รับผลกระทบจากแนวสายส่งไฟฟ้าแรงสูงสัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ (E2) (ไม่ประสงค์ออกนาม), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน 2563

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบ (E3) (ไม่ประสงค์ออกนาม), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2563

ปวิวัติ เฉลิมชาติ (E4) สมาคมคุ้มครองผู้บริโภค จ.ขอนแก่น, 15 พฤศจิกายน 2563

แกนนำกลุ่มเครือข่ายอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี (E6) (ไม่ประสงค์ออกนาม), สัมภาษณ์เมื่อวันที่ 12 พฤศจิกายน 2563